

Bariczné Rózsa Mária

**Az olvasási, a digitális és az információs kompetenciákat
fejlesztő
– nem a formális képzés keretében megvalósuló –
foglalkozásokkal szembeni elvárások**

nemzetközi szemle

Budapest, 2010.

A tanulmány az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet – Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum megbízása alapján készült. Célja olyan olvasási, digitális és információs kompetenciákat fejlesztő foglalkozásokkal szembeni elvárások összegyűjtése és elemzése, melyek nem a formális képzés keretében biztosítják a non-formális és az informális tanulás lehetőségét. A foglalkozások leírásának legfontosabb szempontjai: célok, módszerek, időterv, eredményesség. A foglalkozások célcsoportja a 3–18+ korú gyermekek és fiatalok, valamint a szülők, kiemelt figyelemmel a sajátos nevelési igényűekre és a hátrányos helyzetűekre. A megbízó elvárásként fogalmazta meg, hogy minden foglalkozásnak legyen része a könyvtárhasználat, gyűjtsem össze a külföldi és hazai jó gyakorlatokat, továbbá dolgozzam fel az alábbi, kapcsolódó normatív dokumentumokban foglaltakat:

- o Tájékoztató a Nemzeti Fejlesztési Terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Programjának központi programja keretében kifejlesztett kompetencia alapú oktatási programok kiadásáról;
- o Partnership for 21st century skills;
- o Characteristics of Programs of Information Literacy that Illustrate Best Practice;
- o Education for all (UNESCO);
- o Recommendation of European Parliament and of the council on key competences for lifelong learning;
- o Key competences for lifelong learning European Reference Framework;
- o Information literacy standards for student learning, Standards and indicators (ALA, AASL);
- o The IFLA/UNESCO school library manifesto;
- o The IFLA/UNESCO school library guidelines.

A fenti dokumentumokon kívül igyekeztem áttekinteni és összegezni általában a kompetenciafejlesztéssel kapcsolatos szakirodalmat, az alapvető fogalmak meghatározásait, továbbá a nemformális képzések azon módjait és eszközeit, melyeknek színterei a könyvtárak lehetnek.

Tartalomjegyzék

	<i>oldal</i>
1. Az Európai Unió elvárásai	4
1.1 Az Unió testületeinek ajánlásai	4
1.2 Az NFT I. – HEFOP	7
1.3 Az európai referenciakeret kulcskompetenciái	9
2. Információs műveltség – az olvasási, digitális és információs kompetenciák	16
3. Az iskolai könyvtár szerepe.....	19
4. A foglalkozásokkal szembeni elvárások	21
4.1. A nemformális és informális képzés jellemzői.....	21
4.2. Információs műveltséget fejlesztő foglalkozások a könyvtárban.....	24
4.3. A foglalkozások célja, módszerei, időterve és eredményessége.....	29
5. Felhasznált irodalom, jegyzetek.....	32

1. Az Európai Unió elvárásai

1.1 Az Unió testületeinek ajánlásai

Az Európai Parlament és a Tanács 2006. decemberében tette közzé ajánlását az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról [1]. Az ajánlás hivatkozik a korábbi, 2000. márciusától kezdődő folyamatra, melynek során az unió hivatalos szervei rendszeresen foglalkoztak az európai képzési rendszerek jövőbeli célkitűzéseivel. A globalizációs kihívásokra a tudásalapú gazdaság irányába történő elmozdulással lehet válaszolni. Európa fő tökéjét az emberek képezik, ezért e célok magukban foglalják a tudástársadalomban szükséges készségek fejlesztését, a nyelvtanulás előmozdítását, a vállalkozások fejlesztését, valamint az oktatás európai dimenziója erősítésének általános igényét. Az egész életen át tartó tanuláshoz, 2002. június 27-i tanácsi állásfoglalás [2] prioritásként határozta meg az új alapvető készségekre vonatkozó rendelkezéseket, és hangsúlyozta, hogy az egész életen át tartó tanuláshoz magában kell foglalnia az óvodáskortól a nyugdíjba vonulás utáni évekig tartó tanulást. A Bizottság még ebben az évben az oktatás és képzés területére egy részletes, **2010-ig megvalósítandó munkaprogramot** fogadott el [3].

Az alapelveket a 2003. évi ajánlásban kiegészítették a foglalkoztatás terén elért teljesítmények javításáról szóló felhívással, mely szerint oly módon kell fejleszteni az egész életen át tartó tanulást, hogy különös hangsúlyt kapjanak a munkanélküli és inaktív személyeket érintő tényleges és megelőző jellegű intézkedések. Szükséges, hogy az emberek képesek legyenek alkalmazkodni a változáshoz, és képesek legyenek a munkaerőpiacon versenyképesen megjelenni. Ennek érdekében a Tanács európai **referenciaszinteket** (referenciaértékeket) fogadott el, kifejezve ezáltal az európai átlagteljesítmény mérhető javítása iránti elkötelezettségét. Ezek a referenciaszintek szorosan kötődnek a kulcskompetenciák (köztük az olvasási, írási és szövegértési készségek) fejlesztéséhez. Az ajánlásban kiemelten szerepel a korai iskolaelhagyás csökkentésének igénye, a felső középfokú végzettség megszerzésének ösztönzése, és a felnőttek egész életen át tartó tanulásban való részvételének fontossága.

A Tanács 2004-ben az oktatás szélesebb körű szerepéről tett közzé egy jelentést, amelyben kiemelte, hogy az oktatás hozzájárul a közös kulturális háttér megőrzéséhez és megújításához, valamint az alapvető társadalmi és állampolgári értékek, mint például az állampolgárság, az egyenlőség, a tolerancia és a tisztelet elsajátításához a társadalomban. Különösen fontos ez napjainkban, amikor valamennyi tagállam szembesül azzal a kérdéssel, hogyan is kezelje a növekvő társadalmi és kulturális sokféleséget.

2005-ben a Tanács elfogadta az „Integrált iránymutatások a növekedésért és foglalkoztatásért 2005-2008” című dokumentumot. Az adatok alapján célként tűzték ki, hogy a foglalkoztatás területén biztosítsák a nemek közötti egyenlőséget, és az átlagos 70, illetve a nők körében a 60 %-os foglalkoztatottságot. Ehhez meg kell oldani az európai társadalom új szükségleteihez igazodó, jövő-orientált, minőségi oktatást és képzést, amely minden fiatal számára eszközöket kínál a **kulcskompetenciáik** olyan szintre való fejlesztéséhez, amely felvérteti őket a felnőttkorra, és amely alapot teremt a további tanulásra és a munkába állásra. Koherens és átfogó, valamennyi korosztály által igénybe vehető tanulási szolgáltatásokat kell kialakítani. Felkérték az államok politikusait, hogy az „**Oktatás és képzés 2010**” munkaprogram keretein belül érvényesítsék a közösen megállapított európai referenciaszinteket („Key competences

for lifelong learning – A European Reference Framework = Kulcskompetenciák az egész életen át tartó tanuláshoz – Európai referenciakeret” [4]) az alábbi ajánlások figyelembevételével:

- o Biztosítsák, hogy az alapoktatás és szakképzés valamennyi fiatal számára felkínálja azokat az eszközöket, amelyekkel a kulcskompetenciákat olyan szintre fejleszthetik, amely felkészíti őket a felnőttkorra, és amely a további tanulás és a munkába állás alapját képezi.
- o Hozzanak megfelelő intézkedéseket a hátrányos helyzetű fiatalok érdekében, akiknek személyes, szociális, kulturális vagy gazdasági körülményeik révén különleges támogatásra van szükségük ahhoz, hogy tanulási képességeiket kibontakoztathassák.
- o A felnőttek egész életük során képesek legyenek kulcskompetenciáik fejlesztésére és frissítésére. Különös figyelmet fordítsanak azokra a célcsoportokra, amelyeket a nemzeti, regionális és/vagy helyi vonatkozásban prioritásként határoztak meg.
- o Megfelelő infrastruktúrák álljanak rendelkezésre a felnőttek folyamatos oktatására és képzésére, beleértve a tanárokat és oktatókat is. Alkalmazzák az elismerési és értékelési eljárásokat és hozzanak az egész életen át tartó tanuláshoz és a munkapiachoz való egyenlő hozzáférést biztosító intézkedéseket. Vegyék figyelembe a tanulók és a felnőttek eltérő igényeit és kompetenciáit.
- o Biztosítsák az egyes polgárok számára elérhető felnőttoktatási és -képzési lehetőségek koherenciáját a foglalkoztatás-, a szociális, kulturális és innovációs politikához a társadalmi partnerekkel és más érdekelttel folytatott együttműködés révén.

A Tanács tudomásul vette, hogy a Bizottság

- o hozzájárul a tagállamok oktatási és képzési rendszereinek fejlesztéséhez ezen ajánlás végrehajtása és terjesztése, beleértve a referenciakeret referenciaként történő felhasználása, a jó gyakorlatok cseréjének megkönnyítése, valamint az Oktatás és képzés 2010 munkaprogram megvalósítása érdekében;
- o a referenciakeretet referenciaként alkalmazza a közösségi oktatási és képzési programok végrehajtása során, és biztosítja ezen programok kulcskompetenciák segítségével történő elsajátításának előmozdítását;
- o elősegíti a referenciakeret szélesebb körű alkalmazását a kapcsolódó közösségi politikákban és különösen a foglalkoztatási, ifjúsági, kulturális és szociális politika végrehajtásában, valamint további kapcsolatokat alakít a társadalmi partnerekkel és más olyan szervezetekkel, amelyek ezen a téren tevékenykednek;
- o felülvizsgálja a referenciakeret hatását az Oktatás és képzés 2010 munkaprogrammal összefüggésben, és 2010. december 18-án jelentést nyújt be az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a szerzett tapasztalatokról és a jövőt érintő következtetésekről.

A Bizottság 2002 óta két évente átfogó elemzést terjeszt a Tanács elé, amelyben részletesen bemutatja az Oktatás és képzés 2010 munkaprogram megvalósításának állapotát. A december 18-i jelentés tervezete már elkészült [5], ennek főbb megállapításai a következők:

- o Annak ellenére, hogy általában véve javulás tapasztalható az Unióban az oktatási és képzési teljesítmény terén, a 2010-re kitűzött referenciaértékek többségét nem sikerül

elérni. Ráadásul az egyik legfontosabb referenciaérték, a szövegértés esetében a teljesítmény hanyatlása figyelhető meg. A referenciaértékek eléréséhez eredményesebb tagállami kezdeményezésekre van szükség. A gazdasági visszaesés csak még szembetűnőbbé teszi, hogy sürgős szükség van a reformokra. Ugyanakkor továbbra is biztosítani kell a beruházást az oktatási és képzési rendszerekbe, hogy meg tudjunk felelni a legjelentősebb gazdasági és társadalmi kihívásoknak.

- o Sok ország olyan reformokat vezet be, amelyek kifejezetten a kulcskompetenciák keretrendszerére építenek. Jelentős fejlődés figyelhető meg az iskolai tantervek átalakításában. Ennek ellenére sok még a tennivaló a tanárok kompetenciáinak fejlesztése, az értékelési módszerek korszerűsítése és a tanulásszervezés új módszereinek bevezetése terén. Nagy kihívást jelent annak garantálása, hogy valamennyi tanuló – beleértve a hátrányos helyzetűeket, valamint a szakképzésben és a felnőttoktatásban részt vevőket is – profitálhasson az innovatív módszerekből.
- o Továbbra is feladat az egész életen át tartó tanulás megvalósítása a formális, nemformális és informális tanulás, illetve növekvő mobilitás révén. Nyitottabb, a munkaerőpiac és általában véve a társadalom igényeihez jobban igazodó oktatásra és képzésre – beleértve a felsőoktatást is – van szükség. Különös figyelmet kell fordítani az oktatás és a képzés világa, valamint a munka világa közötti partneri kapcsolatok kiépítésére.

Az Oktatás és képzés munkaprogramja hasonló tartalommal folytatódik: a Tanács 2009. májusában döntött az oktatás és képzés terén folytatott európai együttműködés stratégiai keretrendszeréről. Ez tartalmazza az "**Oktatás és képzés 2020**" programját is [6]. Magyarországon a kompetencia alapú oktatás bevezetése eddig az NFT I. – HEFOP program keretein belül részesült támogatásban.

1.2 Az NFT I. – HEFOP

A HEFOP (Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program) az Európai Unió Strukturális Alapjaitól kapott támogatások 2004-2006 közötti felhasználását megalapozó Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT I.) részeként, európai uniós és hazai programokkal összhangban, három szakterület – az egészségügy, a munkaügy és az oktatás – együttműködésében, 750 millió eurós támogatásból valósult meg [7-8]. Elsődleges célja volt, hogy a munkanélküliség megelőzése és kezelése érdekében elősegítse az emberek képességeinek és életkörülményeinek fejlesztését.

Alapelvei összhangban álltak az Unió felhívásaiban, ajánlásaiban megfogalmazottakkal: ahhoz, hogy az emberek boldoguljanak, megélhetésre, munkára van szükségük. Ahhoz, hogy minél többen dolgozhassanak, a jelenleginél képzettebb, a gazdaság változásaihoz könnyebben alkalmazkodó emberekre van szükség. Az emberek esélyeit, alkalmazkodóképességét a céltudatos képzés és az életkörülmények javítása is növeli. Ahhoz, hogy minél több ember dolgozni tudjon, a gazdaság igényeinek megfelelő képzéssel kell növelni az emberek versenyképességét a munkaerőpiacon.

A program szervezői 4 prioritást fogalmaztak meg (az 5. a technikai segítségnyújtás):

1. Aktív munkaerőpiaci intézkedések támogatása
2. A társadalmi kirekesztődés elleni küzdelem a munkaerőpiacra való belépés elősegítésével
3. Az egész életen át tartó tanulás támogatása és az alkalmazkodóképesség javítása
4. Az oktatás, a szociális szolgáltatások és az egészségügyi ellátórendszer infrastruktúrájának fejlesztése

A 3. prioritás az alábbi témaköröket tartalmazza:

- o Az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges készségek és kompetenciák fejlesztésének támogatása
- o A szakképzés tartalmi, módszertani és szerkezeti fejlesztése
- o A felsőoktatás szerkezetének és tartalmának fejlesztése
- o A munkahelyteremtéshez és a vállalkozói készségek fejlesztéséhez kapcsolódó képzések
- o A felnőttképzés rendszerének fejlesztése

Az oktatási miniszter a nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 39/G. §-a (2)-(3) bekezdése alapján [9] – az Országos Köznevelési Tanács (OKNT) véleményének kikérését követően – 2007-ben engedélyezte az első kompetencia alapú oktatási program (programcsomag)-elemek kiadását az alábbi kompetencia-területeken:

- o szövegértés-szövegalkotás kompetenciaterület
- o matematikai kompetenciaterület
- o idegen nyelv kompetenciaterület
- o szociális, életviteli és környezeti kompetenciaterület
- o életpálya-építés kompetenciaterület

A képességfejlesztő, kompetencia alapú oktatás keretében az oktatási intézmények az előírt tananyagot a műveltségi területeket követő szerkezetben közvetítik, építve a tanulók

együttműködési készségére és akaratára, középpontba helyezve a tanulók tudásának, képességének, személyiségének fejlesztését. A képességfejlesztő, kompetencia alapú oktatási programok (programcsomagok) a tanítás-tanulás megtervezését-megszervezését segítő dokumentumokból, tanári és tanulói eszközök rendszeréből állnak.

A kompetencia alapú oktatási program az alábbi komponensekből tevődik össze:

1. *pedagógiai és fejlesztési koncepció*: a program alapjául szolgáló pedagógiai elvek összefoglalása és elméleti megalapozása, valamint a fejlesztendő kompetenciát meghatározó képességek rendszerének és fejlesztési stratégiájának leírása;
2. *programtanterv*: a fejlesztés céljai és feladatai, a követelmények témához, évfolyamhoz vagy hosszabb ciklushoz rendelve, az értékelés elvei, a tananyag kijelölése és időbeni elrendezése;
3. *modulleírások*: egy-egy téma feldolgozásának menete, a tanulói tevékenységek, az ajánlott módszertani és tanulásszervezési eljárások, valamint a javasolt felhasználható eszközök részletes leírása;
4. *tanulói eszközök*: információhordozók (tankönyvek, szövegek, képek, filmek, hanghordozók, makettek, stb.), feladathordozók (munkafüzetek, feladatlapok, stb.) és digitális eszközök (animációk, szimulációk, interaktív feladatsorok);
5. *értékelési eszközök*: a tanulói teljesítmény, a tanulói fejlődés ellenőrzésének és értékelésének elősegítése;
6. *továbbképzési programok*: a pedagógusok felkészítése a program alkalmazására.

Látható, hogy a fejlesztési program összhangban áll az Unió célkitűzéseivel. Azokkal a készségekkel, képességekkel és ismeretanyagokkal foglalkozik, amelyek elengedhetetlenek az Unió által kulcskompetenciáinak nevezett képességek elsajátításához.

1.3 Az európai referenciakeret kulcskompetenciái

Mivel a globalizáció újabb és újabb kihívásokkal szembesíti az Európai Uniót, minden polgárnak széles körű kulcskompetenciákra lesz szüksége ahhoz, hogy rugalmasan alkalmazkodjon a gyorsan változó és rendkívüli mértékben összefonódó világhoz. Az oktatás kulcsfontosságú szerepet játszik abban, hogy az európai polgárok elsajátítsák az ezekhez a változásokhoz való rugalmas alkalmazkodáshoz szükséges kulcskompetenciákat. Az oktatásnak – az egyéni kompetenciák különbözőségére építve – mindenekelőtt meg kell felelnie a tanulók eltérő szükségleteinek, mégpedig azáltal, hogy esélyegyenlőséget és hozzáférést biztosítanak a hátrányos helyzetű csoportoknak is. Nekik a személyes, szociális, kulturális és gazdasági körülményekre visszavezethető oktatásbeli hátrányuk miatt különösen szükségük van a támogatásra ahhoz, hogy kiteljesíthessék tehetségüket. Ide tartoznak különösen a gyenge olvasási, írási és szövegértési készséggel rendelkező emberek, a korai iskolaelhagyók, a tartós munkanélküliek, a hosszú ideig tartó távollét után a munkába visszatérők, az idősebbek, a bevándorlók és a fogyatékkal élők.

A referenciakeret fő célkitűzései a következők:

- A tudásalapú társadalomban való személyes önmegvalósításhoz, az aktív állampolgári részvételhez, a társadalmi kohézióhoz és a foglalkoztathatósághoz szükséges kulcskompetenciák azonosítása és meghatározása;
- A tagállamok munkájának támogatása azzal, hogy az alapoktatás és szakképzés végére a fiatalok olyan szintre fejlesszék kulcskompetenciáikat, amely alapját képezi a további tanulásnak és a munkába állásnak, továbbá felnőttkorukban képesek legyenek a kompetenciáikat egész életük során fejleszteni és frissíteni;
- Európai szintű referenciaeszköz biztosítása a politikai döntéshozók, az oktatási szolgáltatást nyújtók, a munkáltatók és maguk a tanulók számára, hogy elősegítsék a közösen megállapított célokra irányuló nemzeti és európai szintű erőfeszítéseket;
- A további fellépések keretének biztosítása közösségi szinten, mind az Oktatás és képzés 2010 (2020) munkaprogram, mind pedig a közösségi oktatási és képzési programok keretein belül.

A kompetenciákat az adott helyzetben megfelelő ismeretek, készségek és attitűdök ötvözeteként határozták meg. **A kulcskompetenciák azok a kompetenciák, amelyekre minden egyénnek szüksége van a személyes önmegvalósításhoz és fejlődéshez, az aktív polgársághoz, a társadalmi beilleszkedéshez és a foglalkoztatáshoz.**

1. Az anyanyelven folytatott kommunikáció

Annak képessége, hogy az egyén koncepciókat, gondolatokat, érzéseket, tényeket és véleményeket tud kifejezni és értelmezni szóban és írásban egyaránt (hallott szöveg értése, beszédképesség, olvasott szöveg értése és írásképesség), valamint hogy nyelvileg helyes és kreatív módon kapcsolódik be a társadalmi és kulturális tevékenységek teljes körébe; az oktatásba és képzésbe, a munkába, a családi életbe és a szabadidős tevékenységekbe. Ehhez a kompetenciához kapcsolódik a *kommunikációs kompetencia*. Az anyanyelven folytatott kommunikáció megköveteli az egyéntől, hogy rendelkezzen a szókinccs, a funkcionális nyelvtan és a nyelvi funkciók ismeretével. Ez magában foglalja a verbális kapcsolattartás fő típusait, az irodalmi és nem irodalmi stílusok körét, a különféle nyelvi stílusok és regiszterek fő sajátosságait, és a nyelv és a kommunikáció változását különféle helyzetekben. Az egyénnek rendelkeznie kell azzal a készséggel, hogy mind

szóban, mind írásban kommunikálni tudjon különféle helyzetekben, és hogy figyelemmel kísérje és a helyzet követelményeihez igazítsa kommunikációját. Ez a kompetencia magában foglalja továbbá azt, hogy az egyén különféle típusú szövegeket meg tud különböztetni és fel tud használni, információt tud keresni, összegyűjteni és feldolgozni, segédeszközöket alkalmazni, szóbeli és írásbeli érveit a helyzetnek megfelelő módon, meggyőzően tudja megfogalmazni és kifejezni. Az anyanyelven folytatott kommunikáció irányában megnyilvánuló pozitív attitűd magában foglalja a kritikus és építő jellegű párbeszédre való hajlamot, az esztétikai minőség tiszteletét és az erre irányuló törekvést, valamint a mások iránti érdeklődést. Ehhez szükséges a nyelv másokra gyakorolt hatásának tudatosítása és a nyelv pozitív és társadalmilag felelős módon való értéke és használata.

2. Idegen nyelveken folytatott kommunikáció

Az anyanyelven folytatott kommunikációhoz hasonló készségekkel jellemezhető: a koncepciók, a gondolatok, érzések tények és vélemények megértésének, kifejezésének és értelmezésének szóban és írásban történő képessége (hallott szöveg értése, beszédkészség, olvasott szöveg értése és íráskészség) az oktatásban és a képzésben, a munkában, a családi életben és szabadidős tevékenységek során, az egyén kíváncsiságának és szükségleteinek megfelelően. Az idegen nyelveken folytatott kommunikáció igényli továbbá olyan készségeket mint például a közvetítés és az interkulturális megértés. Az egyén nyelvtudásának szintje változó lehet a négy dimenzió (hallott szöveg értése, beszédkészség, olvasott szöveg értése és íráskészség), az eltérő nyelvek és az egyén társadalmi és kulturális háttere, környezete és igényei és/vagy érdeklődése tekintetében. Az ehhez a kompetenciához kapcsolódó elengedhetetlen ismeret, készségek és attitűd a szókincs és a funkcionális nyelvtan ismerete, továbbá szükséges a verbális kapcsolat és a nyelv szintjeinek fő típusaira való rálátás. Fontos a társadalmi hagyományoknak, valamint a nyelvek kulturális vonzatának és változatosságának ismerete.

3. Matematikai kompetenciák és alapvető kompetenciák a természet- és műszaki tudományok terén

A) A matematikai kompetencia a matematikai gondolkodás fejlesztésének és alkalmazásának képessége a mindennapok problémáinak megoldása érdekében. A magabiztos számolni tudásra alapozva a hangsúly a folyamaton és a tevékenységen, valamint a tudáson van. A matematikai kompetencia, különböző szinteken magában foglalja a matematikai gondolkodásmód alkalmazásának képességét és az erre irányuló hajlamot (logikus és térbeli gondolkodás), valamint az ilyen jellegű megjelenítést (képletek, modellek, szerkezetek, grafikonok, táblázatok). A matematika terén szükséges ismeret magában foglalja a számok, a mértékek és szerkezetek, az alpműveletek és az alapvető matematikai megjelenítési formák alapos ismeretét, a matematikai fogalmak és koncepciók és azon kérdések létének ismeretét, amelyekre a matematika válasszal szolgálhat. Az egyénnek rendelkeznie kell azzal a készséggel, hogy alkalmazni tudja az alapvető matematikai elveket és folyamatokat a mindennapok során, otthon és a munkahelyen, valamint hogy követni és értékelni tudja az érvek láncolatát. Az egyénnek képesnek kell lennie arra, hogy matematikai úton indokoljon, megértse a matematikai bizonyítást és a matematika nyelvén kommunikáljon, valamint hogy megfelelő

segédeszközöket alkalmazzon. A matematika terén a pozitív attitűd az igazság tiszteletén és azon a törekvésen alapszik, hogy a dolgok okát és azok érvényességét keressük.

B) *A természettudományi kompetencia* arra a képességre és hajlandóságra utal, hogy az alkalmazott tudást és módszertant a természeti világ magyarázatához használjuk annak érdekében, hogy problémákat ismerjünk fel, és bizonyítékokra alapozott következtetéseket vonjunk le. A műszaki tudományok terén meglévő kompetenciát úgy tekintik, mint a tudásnak és módszertannak az érzékelt emberi akaratra vagy szükségletekre válaszként adott alkalmazását. A természettudományi és technológiai kompetencia magában foglalja az emberi tevékenység által okozott változások megértését és az egyes polgár felelősségét. A műszaki és természettudományok terén szükséges ismeret magában foglalja a természeti világ alapelveit, az alapvető tudományos koncepciókat, elveket és módszereket, technológiát és technológiai termékeket és folyamatokat, valamint a tudomány és a technológia természeti világra gyakorolt hatásának megértését. Ennek eredményeképpen ezeknek a kompetenciáknak lehetővé kell tenniük, hogy az egyének jobban megértsék a tudományos elméletek, alkalmazások és a technológia társadalmi előnyeit, korlátozásait és kockázatait nagy vonalakban (a döntéshozatallal, értékekkel, erkölcsi kérdésekkel, kultúrával stb. kapcsolatban). A készségek magukban foglalják annak képességét, hogy technológiai eszközöket és gépeket, valamint tudományos adatokat alkalmazzunk és módosítsunk annak érdekében, hogy elérjünk egy célt vagy bizonyítékokra alapozott döntést hozzunk vagy végkövetkeztetésre jussunk. Az egyének továbbá képesnek kell lenniük arra, hogy felismerje a tudományos kutatás alapvető jellemzőit és közölni kell tudnia a hozzájuk vezető következtetéseket és indoklást. A kompetencia magában foglalja a kritikus értékelés és kíváncsiság attitűdjét, az etikai kérdések iránti érdeklődést és a biztonság és fenntarthatóság iránti egyforma tiszteletet – különösen a tudományos és technológiai fejlődés tekintetében az önmagunkkal, családjainkkal, közösségünkkel és a globális problémákkal kapcsolatban.

4. Digitális kompetencia

Magában foglalja az információs társadalmi technológiák magabiztos és kritikus használatát a munka, a szabadidő és a kommunikáció terén. Ez az IKT terén meglévő alapvető készségeken alapul: számítógép használata, információ visszakeresése, értékelése, tárolása, előállítás, bemutatása és cseréje, valamint a kommunikáció és az együttműködő hálózatokban való részvétel céljából, az interneten keresztül. Magában foglalja a fő számítógépes alkalmazásokat, mint például a szövegszerkesztést, adattáblázatokat, adatbázisokat, információtárolást és -kezelést, valamint az internet által kínált lehetőségek és esetleges veszélyek megértését, és az elektronikus média útján történő kommunikációt (e-mail, hálózati eszközök) a munka, a szabadidő, az információ megosztása és az együttműködő hálózatépítés, a tanulás és kutatás számára. Az egyének továbbá értenie kell, hogyan támogathatja az IKT a kreativitást és innovációt, és tudatában kell lenni az elérhető információ hitelessége és megbízhatósága körülötti problémáknak és az IKT interaktív használatához tartozó jogi és etikai elveknek. A szükséges készségek magukban foglalják az információ megkeresésének, összegyűjtésének és feldolgozásának képességét és kritikus, szisztematikus alkalmazását, értékelve a fontosságát és megkülönböztetve a valóságot a virtuálitól. Az egyének rendelkeznie kell azzal a készséggel, hogy eszközöket tudjon alkalmazni komplex információ előállítására, bemutatására, megértésére, és képesnek kell lenni az internetalapú szolgáltatások elérésére, a velük való kutatásra és használatukra. Az egyének képesnek kell továbbá

lennie az IKT alkalmazására a kritikus gondolkodás, kreativitás és innováció támogatása érdekében. Az IKT használata kritikus és megfontolt attitűdöt követel az elérhető információ és az interaktív média felelősségteljes használata tekintetében. Ezt a kompetenciát támogatja továbbá a kulturális, társadalmi és/vagy szakmai célokat szolgáló közösségekben és hálózatokban való részvétel.

5. A tanulás elsajátítása

Az a képesség, amellyel az egyén a tanulásra törekszik, ahogyan megszervezi saját tanulását, beleértve az idővel és információval való hatékony gazdálkodást is, mind az egyéni, mind a csoportos tanulás során. Ez a kompetencia magában foglalja az egyén tanulási folyamatának és szükségleteinek ismeretét, az elérhető lehetőségek felismerését, és az akadályok megszüntetésének képességét az eredményes tanulás érdekében. Ez a kompetencia az új tudás és készségek megszerzését, feldolgozását és asszimilálását, továbbá útmutatások keresését és alkalmazását jelenti. A tanulás elsajátítása rávezeti a tanulót, hogy az előzetesen tanultakra és élettapasztalatára építsen annak érdekében, hogy a tudást és készségeket helyzetek sokaságában tudja használni és alkalmazni: otthon, a munkában, az oktatásban és képzésben. A motiváció és a magabiztosság elengedhetetlen az egyén kompetenciái tekintetében. A tanulás elsajátítása megköveteli az egyéntől, hogy ismerje és értse a számára előnyös tanulási stratégiákat, készségei és szakképesítése erős és gyenge pontjait, valamint hogy képes legyen megtalálni a számára elérhető oktatási és képzési lehetőségeket és útmutatást és/vagy támogatást. A tanulás elsajátításának készsége először is megköveteli az olyan alapvető készségek elsajátítását, mint az írás, az olvasás, a számolás és az IKT készségek, amelyekre a további tanuláshoz van szükség. Ezen készségekre építve az egyénnek képesnek kell lennie az új tudás és készség elérésére, megszerzésére, feldolgozására és asszimilálására. Ez az egyén tanulási, karrier- és munkabeli mintáinak hatékony kezelését követeli meg, és különösen azt a képességet, hogy rendületlenül kitartson a tanulás mellett, hogy huzamosabb időn keresztül tudja figyelmét összpontosítani, továbbá kritikusan mérlegelje a tanulás szándékát és célját. Az egyénnek tudnia kell időt szánni az önálló és önfegyelemmel folytatott tanulásra, de a tanulási folyamat részeként képesnek kell lennie a másokkal végzett munkára is, és meg kell tudni osztania másokkal, amit megtanult. Az egyénnek képesnek kell lennie saját tanulásának megszervezésére, munkájának értékelésére, valamint tanács, információ és támogatás kérésére, ha szükséges. A pozitív attitűd magában foglalja azt a motivációt és magabiztosságot, amely az egész életen át ösztönöz és sikerre visz a tanulás terén. A problémamegoldó attitűd egyaránt támogatja a tanulást és az egyén azon képességét, hogy akadályokat szüntessen meg és változásokat kezeljen. A pozitív attitűd elengedhetetlen elemei egyrészt az a vágy, hogy az előzetesen tanultakat és az élettapasztalatokat alkalmazzuk, másrészt az a kíváncsiság, amely a tanulás lehetőségének keresésére és a tanulásnak az élet minden területén való alkalmazására irányul.

6. Szociális és állampolgári kompetencia

Ezek magukban foglalják a személyi, interperszonális és interkulturális kompetenciákat és meghatározzák a viselkedés minden olyan formáját, amely arra teszi képessé az egyént, hogy hatékony és építő módon vegyen részt a társadalmi és szakmai életben, továbbá ha szükséges, konfliktusokat tudjon megoldani. Az állampolgári kompetencia felvértezi az egyént, hogy teljes körben részt tudjon venni a közügyekben, alapozva a társadalmi és

politikai koncepciókról és struktúrákról meglévő tudására, és arra az elkötelezettségre, hogy aktívan és demokratikus módon vegyen mindezekben részt. Az ehhez a kompetenciához kapcsolódó elengedhetetlen ismeret, készségek és attitűd:

A) *A szociális kompetencia* kapcsolódik az egyéni és társadalmi jóléthez, és megköveteli annak megértését, ahogyan az egyén saját ideális fizikai és mentális egészségét biztosítani tudja, ideértve ennek a maga és családja, illetve közvetlen társadalmi környezete számára szolgáló forrásként való felismerését, valamint annak ismeretét, ahogyan az egészséges életvitel mindehhez hozzá tud járulni. A sikeres interperszonális és társadalmi részvétel érdekében elengedhetetlen a viselkedési szabályok és a különféle társadalmakban és környezetben általánosan elfogadott magatartás megértése (pl. a munkahelyen). Elengedhetetlen az európai társadalmak multikulturális és társadalmi-gazdasági dimenzióinak, valamint annak megértése, ahogyan a nemzeti kulturális identitás kölcsönhatásba lép az európai identitással. E kompetencia alapkészsége magában foglalja azt a képességet, hogy építő módon tudunk kommunikálni különféle környezetekben, toleranciát tudunk mutatni, különféle nézőpontokat tudunk kifejezni és megérteni, bizalmat keltő módon tudunk tárgyalni és képesek vagyunk az együttérzésre. Az egyénnek képesnek kell lennie kezelni a stresszt és a frusztrációt, és építő módon kell ezeket kifejezésre juttatnia, továbbá különbséget kell tudnia tenni a személyes és a szakmai szféra között. A kompetencia az együttműködés, a magabiztosság és az integritás attitűdjén alapul. Az egyénnek érdeklődnie kell a társadalmi-gazdasági fejlemények és az interkulturális kommunikáció iránt, valamint értékelnie kell a sokféleséget és tisztelnie kell másokat, valamint felkészültnek kell lennie az előítéletek leküzdésére és a kompromisszumra egyaránt.

B) *Az állampolgári kompetencia* a demokrácia, az igazságosság, az egyenlőség, az állampolgárság és a polgári jogok fogalmának ismeretén alapul, beleértve azt is, ahogyan mindezek az Európai Unió alapjogi chartájában és a nemzetközi nyilatkozatokban kifejezésre jutnak, és ahogyan ezeket a különféle intézmények helyi, regionális, nemzeti, európai és nemzetközi szinten alkalmazzák. Magába foglalja az aktuális események, valamint a nemzeti, az európai és a világtörténelem fő eseményeinek és tendenciáinak ismeretét. Tudatosítani kell továbbá a társadalmi és politikai mozgalmak céljait, értékeit és politikáit. Az európai integráció és az EU struktúráinak, főbb célkitűzéseinek és értékeinek ismerete, valamint a sokféleség és a kulturális identitás tudatosítása Európában szintén létfontosságú. A állampolgári kompetenciához kapcsolódó készségek arra a képességre vonatkoznak, hogy az egyén hatékonyan működik együtt másokkal a közügyekben, valamint szolidaritást és érdeklődést mutat a helyi és szélesebb közösséget érintő problémák megoldásában. Jelenti a közösségi tevékenységekben való részvételt, és valamennyi, a helyitől a nemzeti és európai szintig megvalósuló döntéshozatal kritikus és alkotó elemzését, és a bennük való részvételt, különösen szavazás útján. A pozitív attitűd alapját az emberi jogok teljes körű tisztelete teremti meg, ideértve az egyenlőséget mint a demokráciának, a különféle vallási vagy etnikai csoportok értékrendszerei közötti különbségek tiszteletének és megértésének alapját. Ez magába foglalja azon érzés kimutatását, hogy valaki egy környékhez, országhoz, az EU-hoz, Európához és általában a világhoz tartozik, valamint hajlandóságot arra, hogy valamennyi szinten részt vegyen a demokratikus döntéshozatalban. Magába foglalja a felelősségérzetnek, valamint azon közös értékek megértésének és tiszteletben tartásának kimutatását, amelyek a közösségi kohézió biztosításához szükségesek, például a demokratikus elvek tiszteletben tartása. Az alkotó részvétel magában foglalja továbbá az állampolgári tevékenységeket, a társadalmi

sokféleség és kohézió, valamint a fenntartható fejlődés támogatását, és az arra való készséget, hogy az egyén tisztelje mások értékeit és magánéletét.

7. Kezdeményezőkézség és vállalkozói kompetencia

Az egyén azon képességére utal, hogy elképzeléseit meg tudja valósítani. Ide tartozik a kreativitás, az innováció és a kockázatvállalás, valamint annak képessége, hogy az egyén célkitűzései érdekében terveket készít és visz véghez. Ez segíti az egyéneket – nemcsak a mindennapi életükben otthon és a társadalomban, hanem a munkahelyükön is – abban, hogy megértsék a munkájuk tágabb környezetét, és képessé teszi őket arra, hogy megragadják a lehetőségeket. Ez magában foglalja az etikai értékekkel kapcsolatos tudatosságot és ösztönzi a jó vezetési gyakorlatot. A szükséges tudás magában foglalja az elérhető lehetőségek felismerésének képességét a személyes, szakmai és/vagy üzleti tevékenységek esetében, ideértve az olyan kérdéseket is, amelyek az emberek életének és munkájának hátterét biztosítják, mint például a gazdaság működésének átfogóbb megértése, továbbá azok a lehetőségek és kihívások, amelyek a munkaadóval vagy szervezettel szemben merülnek fel. Az egyénnek tudatában kell lennie a vállalkozások etikai helyzetének, és annak, ahogyan a jó érdekében fel lehet őket használni, például a tisztességes kereskedelem vagy a társadalmi célú vállalkozás révén. A készségek a proaktív menedzsmenthez (ideértve pl. a tervezés, a szervezés, az irányítás, a vezetés és a delegálás, az elemzés, a kommunikálás, a beszámolás, az értékelés és rögzítés képességét), az eredményes képviselőhez és tárgyaláshoz, és annak képességéhez kapcsolódnak, hogy egyénileg és csapatban együttműködve is képes legyen valaki dolgozni. Elengedhetetlen az egyén erős és gyenge pontjai megítélésének képessége, valamint az a képesség, hogy az egyén a kockázatokat értékelni és adott esetben vállalni tudja. A vállalkozói attitűdöt a kezdeményezőkézség, a proaktivitás, a függetlenség és az innováció jellemzi. Magában foglalja továbbá a célkitűzések elérését szolgáló motivációt és eltökéltséget, legyenek ezek személyes vagy másokkal közös célok vagy törekvések, beleértve a munkával kapcsolatosakat is.

8. Kulturális tudatosság és kifejezőkézség

Annak elismerése, hogy az elképzelések, élmények és érzések kreatív kifejezése fontos a különböző művészeti ágakban, ideértve a zenét, az előadóművészetet, irodalmat és a képzőművészetet. A kulturális tudás magában foglalja a helyi, a nemzeti és az európai kulturális örökség, valamint a világban elfoglalt helyük megértését. Magában foglalja továbbá a fő kulturális művek alapvető ismeretét, ideértve a népszerű kortárs kultúrát is. Elengedhetetlenül fontos megérteni Európa és a világ más régiói kulturális és nyelvi sokféleségét, az ennek megőrzésére irányuló igényt, és az esztétikai tényezők jelentőségét a mindennapokban. A készségek egyaránt kapcsolódnak a tisztelethez és a kifejezéshez: a művek és előadások tisztelete és élvezete, valamint a művészeti ágak/kifejezési formák sokfélesége révén megvalósuló önkifejezés, amely az egyén veleszületett képességeire épül. A készségek magukban foglalják annak képességét, hogy az egyén össze tudja kapcsolni saját kreatív és kifejező nézőpontját mások véleményével, valamint hogy fel tudja ismerni azokat a társadalmi és gazdasági lehetőségeket, amelyeket kulturális jellegű cselekvésben tud megvalósítani. A kulturális kifejeződés nélkülözhetetlen a kreatív képességek fejlesztésében, ami a különböző szakmai összefüggésekbe is átvihető. A saját kultúra alapos megértése és az identitásérzés az alapja a kulturális kifejezés sokfélesége

iránti nyitott attitűdnek és tiszteletnek. A pozitív megközelítés lefedi továbbá a kreativitást, és az arra való hajlamot, hogy a művészi önkifejezés és a kulturális életben való részvétel révén finomítsuk esztétikai befogadóképességünket.

A kulcskompetenciák közül e dolgozatban részletesen az olvasási, digitális és információs kompetenciákkal foglalkozunk. Ezeket együtt a szakirodalom információs írástudásnak, vagy információs műveltségnek nevezi. Az információs műveltséghez tulajdonképpen mindegyik kulcskompetenciára szükség van, illetve mindegyik kulcskompetencia kialakításához szükséges az információs műveltség valamilyen szintje.

2. Információs műveltség – az olvasási, digitális és információs kompetenciák

Az információs írástudás, vagy információs műveltség fogalmát már többen – köztük Z. Karvalics László [10], Frank Róza [11], Koltay Tibor [12] – fontos tanulmányokban kifejtették. Az eredetileg angol kifejezést (information literacy) Paul Zurkowski alkotta meg 1974-ben. Lényege, hogy a legfontosabb alapkészségek (írás, olvasás, számolás) kiegészülnek a vizuális formanyelv kezelésével, a kommunikációval (amely lehetővé teszi az információt nyújtó környezettel való állandó kapcsolatot) és a megszerzett információk helyes, céltudatos és rutinszerű feldolgozásával. Nálunk erre az összetett tevékenységre az információs műveltség kifejezés használatos leginkább.

Az ALA (American Library Association) definíciója szerint [13] információs műveltséggel az rendelkezik

- o aki felismeri, mikor van szüksége az információra,
- o meg tudja keresni és meghatározni a lelőhelyét,
- o képes kezelni, kiértékelni és hatékonyan felhasználni az információt.

Z. Karvalics László e feltételeket árnyaltabban fogalmazza meg:

- o információszükséglet meghatározása
- o információforrás kiválasztása
- o információrendszer használata
- o információ kiválasztása és értékelése
- o információ újraértékelése (szintézis)
- o információ beépítése a döntési folyamatba.

Az információs műveltség megszerzéséhez szükséges kompetenciák sokrétűek. A szakirodalomban általában, illetve leggyakrabban az alábbiakat említik:

- o alapkészségek (írás, olvasás, szövegértés, számolás)
- o csoportmunka
- o az életen át tartó tanulásra való készség
- o információkezelés (megkeresés, feldolgozás)
- o információs technológia alkalmazása, digitális írástudás
- o kommunikáció (írásbeli, szóbeli, anyanyelvi, idegen nyelvi)
- o multikulturális (különbségek elfogadása, kulturális tudatosság)
- o önállóság (önszervezés, függetlenség, önálló döntés, egyéni felelősség, nyitott viszony a munkához)
- o politikai (állampolgári léttel kapcsolatos kompetenciák, közösségi tevékenység, múlt és jelen ismerete)
- o problémamegoldás
- o rugalmasság, a változások kezdeményezése és elviselése
- o a szakterülettől függő speciális ismeretek.

Az információs műveltség megszerzésére a kizárólagos tananyag-átadás ma már nem alkalmas. Az exponenciálisan növekvő ismerethalmaz, az internet potenciálisan végtelen befogadóképessége és strukturátlansága lehetetlenné és értelmetlenné teszi a konkrét adatok

verbális számonkérését. "A cél az, hogy valamennyi diák önállóan, kreatívan keressen információt, értékelje és használja fel azokat a problémák megoldására, kíváncsisága kielégítésére. Ezen képességek birtokában önálló és etikus, magukat folyamatosan képző tanulókká válhatnak, akik elégedettek személyes életükkel, felelős és eredményes tagjai a tanulóközösségnek és az egész társadalomnak." – olvashatjuk az *Information power* (Információs hatalom) [14-15.] kiadvány bevezető szövegében, melyet a már említett ALA jelentetett meg 1998-ban. Ebben az információs műveltség átadásához szükséges oktatási programmal szembeni elvárásokat, a követelményrendszert és az iskolai könyv- és médiatár(os) feladatait sorolják fel. Az elvárásokat három fő területre csoportosítják:

- a tanulás és tanítás
- az információhoz való hozzáférés
- a programirányítás

az óvodai nevelő munkától kezdve a 12. évfolyamig. A kiadvány hatása messze túlmutatott az Egyesült Államok határain. Az információs ismereteket, készségeket meghatározó nemzetközi dokumentumok szinte kivétel nélkül átvették és alkalmazták megállapításait, következtetéseit és javaslatait. A tanulók számára megfogalmazott szabályokat – melyek segítenek az információs műveltség megszerzésében – összefoglaltam az alábbi táblázatban.

A 9 pontba foglalt "szabályzat" az egymásra épülő ismeretek alapján három csoportba sorolja a tanulókat:

1. az írni-olvasni tudó diák
2. az írni-olvasni tudó, önálló tanulásra képes diák
3. az információs írástudó diák.

Az írni-olvasni tudó diák tisztában van azzal, hogy döntései meghozatalához információkra van szüksége. Képes szelektálni, hogy mikor, milyen információ segíthet egy-egy probléma megoldásában, és különbséget tud tenni a tények, illetve a vélemények között. A megszerzett információkat kreatívan használja fel.

Az írni-olvasni tudó, önálló tanulásra képes diák a megszerzett információkat beépíti saját tudásába, és azokból saját, kreatív produktumokat állít elő. Összegyűjti és számon tartja saját személyes érdeklődési köre, valamint a napi tevékenységéhez szükséges információkat. Hozzáértő és motivált olvasó, aki nagyra értékeli az irodalmi és művészeti alkotásokat.

Az információs írástudó diák tudatosan használja az információ keresésének különböző módjait, és folyamatosan frissíti tudását. Aktív tagja tanulóközösségének, tiszteletben tartja az információ-kezelés etikai szabályait, és felelősen használja az információs technológiát. Együttműködik másokkal az információk keresése, illetve előállítása során.

Az információs műveltség megszerzésének lépései [16]

Standard 1	Az írni-olvasni tudó diák az információt hatékonyan és eredményesen kezeli - o Felismeri az információk szükségességét - o Elismeri, hogy a pontos és részletes tájékoztatás az alapja az intelligens döntéshozatalnak - o Kérdéseket fogalmaz meg az információs igényeiről - o ☐ Azonosítja a potenciális információforrásokat - o Fejleszti és használja a sikeres stratégiák adatait
Standard 2	Az írni-olvasni tudó diák az információkat kritikusan értékeli - o Átfogóan meghatározza pontosságát, relevanciáját - o Különbséget tesz tények, nézőpontok, és vélemények között - o Azonosítja a pontatlan és félrevezető információkat. - o Kiválasztja a problémára, vagy kérdésre megfelelő információt
Standard 3	Az írni-olvasni tudó diák az információkat pontosan és kreatívan használja fel - o Megszervezi az információk gyakorlati alkalmazását - o Egyesíti saját tudásával - o A kritikus és problémamegoldó gondolkodás segítségével kiválasztja az érvényes információkat - o A megszerzett információkat a megfelelő, ötletes formátumban állítja elő
Standard 4	Az írni-olvasni tudó, önálló tanulásra képes diák keresi a saját érdeklődésének megfelelő az információkat - o Összegyűjti és számon tartja a személyes jólét, a szakmai érdeklődés, a szűkebb közösség, az egészségügyi kérdések és a szabadidős tevékenységekkel kapcsolatos információkat - o A személyes érdekekkel kapcsolatos információs termékeket és megoldásokat tervezi, fejleszti és folyamatosan értékeli
Standard 5	Az írni-olvasni tudó, önálló tanulásra képes diák nagyra értékeli az irodalom és a művészetek alkotásait - o Hozzáértő és motivált olvasó - o A megszerzett információkat kreatívan, változatos formátumban használja fel - o A megszerzett információkból különböző formátumokban saját, kreatív produktumokat fejleszt
Standard 6	Az információs írástudó diák kiválóan érti az információk keresésének módjait és azokat felhasználja tudásának gyarapítására - o Felhasználja a minőségbiztosítás szabályait - o Felülvizsgálja a kidolgozott stratégiákat, és folyamatosan frissíti tudását
Standard 7	Az információs írástudó diák pozitívan járul hozzá a tanulóközösség és a társadalom életéhez, és tudja, hogy egy demokratikus társadalomban milyen fontos az információ - o Törekszik arra, hogy egy adott kérdésre különböző forrásokból szerezzen választ, és igyekszik feltárni az összefüggéseket - o Tiszteletben tartja a méltányos hozzáférést az információkhoz
Standard 8	Az információs írástudó diák etikusan használja az információt és az információs technikát - o Tiszteletben tartja a szellemi szabadságot - o Tiszteletben tartja a szerzői jogokat - o Felelősen használja az információs technológiát
Standard 9	Az információs írástudó diák pozitívan járul hozzá a tanulóközösség és a társadalom életéhez, hatékonyan vesz részt az információ keresésével és előállításával foglalkozó csoportok tevékenységében - o Megosztja másokkal tudását és információit - o Tiszteletben tartja mások ötleteit és szakmai háttérét - o Együttműködik másokkal a problémák beazonosításában és azok megoldásának a keresésében - o Együttműködik másokkal az információs termékek és technológiák tervezésében és fejlesztésében, értékeli az információs termékeket és megoldásokat.

3. Az iskolai könyvtár szerepe

Az UNESCO és az IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions – Nemzetközi Könyvtáros Egyesületek Szövetsége) 2000-ben közös nyilatkozatot adott ki az iskolai könyvtárak küldetéséről, céljairól, feladatairól és működési feltételeiről. "Az iskolai könyvtár a feladatok sikeres ellátásához, napjaink információra és tudásra alapozott társadalmában való eligazodáshoz szükséges alapvető információt és elképzeléseket, gondolatokat biztosít. Az iskolai könyvtár a tanulókat permanens tanulási készségekkel fegyverzi fel és fejleszti képzelőerejüket, lehetővé téve azt, hogy felelős állampolgárokként éljenek." [17]

2002-ben jelentek meg a végrehajtási elvek, melyben a fenti küldetésnyilatkozatot tovább árnyalták: "Az iskolai könyvtár biztosítja napjaink információra és tudásra alapozott társadalmában a feladatok sikeres ellátásához szükséges alapvető információkat és eszméket. Az iskolai könyvtár kialakítja a diákokban az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges készségeket, és fejleszti képzelőerejüket, lehetővé téve azt, hogy felelős állampolgárokként éljenek." [18]

Az iskolai könyvtár (és főként, ha a nemformális és informális képzésekre is gondolunk, tulajdonképpen bármely könyvtár) tehát predesztinálva van arra, hogy az információs műveltség megszerzésének elsődleges színtere legyen. E kihívásnak az iskolai könyvtárosok már évek óta igyekeznek megfelelni. Idézek újból az ALA által összeállított dokumentumból (*Information power*), az iskolai könyvtárosok feladatairól. Ezek a gondolatok 1998-ban születtek, és az UNESCO tisztviselői által is elfogadottakká váltak, ennek szellemében fogalmazták meg a manifesztumot és a végrehajtási elveket is, napjainkban pedig e gondolatok megtalálhatók az Európai Unió hivatalos kiadványaiban is:

"Az iskolai könyv- és médiatárosoknak kitüntetett szerepük van a tanulóközösségben, hiszen ők az összekötő kapocs a diákok, a tanárok és az információforrások között. A diákközpontú iskolai könyvtári média program ennek érdekében három fő pilléren nyugszik: *együttműködés, irányítás és technika*. Ezek adják meg az iskolai könyvtári média program egyedi arculatát. A három pillért az iskolai könyv- és médiatáros speciális felelőssége köti össze." A könyvtáros feladatai a következők:

- o Mint tanár együttműködik a tanulóközösség tagjaival a tanulási és más információs igények elemzésében, a források megtalálásában és használatuk meghatározásában, valamint a források által nyújtott információk értelmezésében és közvetítésében. Az iskolai könyvtárosnak ismernie kell az oktatással, tanulással kapcsolatos kutatások legfrissebb eredményeit, és alkalmaznia kell azokat, különösen az információszerzéssel, -értékeléssel és -hasznosítással kapcsolatosan, hogy képes legyen a tanulók figyelmét felhívni mindazokra a lehetőségekre, amelyekkel fejleszthetik információs műveltségüket.
- o Partnerként az oktatásban az iskolai könyvtáros részt vesz az információs igények, a tananyag, a tanulási eredmények és a változatos formátumú (nyomtatott, nem nyomtatott, elektronikus) információforrások közötti kapcsolatok meghatározásában. Vezető szerepe van a diákok információs és kommunikációs képességeinek

fejlesztéséhez szükséges irányelvek, gyakorlat és tanterv kialakításában. Szorosan együttműködik a szaktanárokkal a feladatok és az értékelés megtervezésében, valamint a szaktárgyi követelményeknek megfelelő információs és kommunikációs készségek integrálásában.

- o Információs szakemberként irányítói és szakértői szerepe van az információforrások valamennyi formájának beszerzésében és értékelésében; abban, hogy a tanárok, a vezetés, a diákok és mások is megismerjék az információs problémát, s ennek tudatában működjenek együtt. A technológia meghatározta környezetben az iskolai könyv- és médiatáros egyrészt jól ismeri az igényes e-forrásokat, másrészt folyamatosan ügyel az elektronikus és hagyományos eszközök épségére, minőségére és etikus használatára.
- o Programirányítóként az iskolai könyvtáros együttműködik a tanulóközösség valamennyi tagjával az iskolai könyvtári média program megtervezésében, továbbá az ahhoz kapcsolódó tevékenységek irányításában. Az iskolai könyv- és médiatáros meggyőződése, hogy a diákok jövőbeli személyes és anyagi boldogulásához fontos az információk és információs technikák használata, ennek érdekében megfelelő ismeretekkel, előrelátással és vezetői képességekkel, alkotó módon és energikusan irányítja az iskolai könyvtári programokat.

Csík Tibor a következők szerint summázza az iskolai könyvtárak lényegét: "A könyvtárak feladatai közt mindig ott szerepelt a felhasználók képzése, elsősorban a könyvtár használatának bemutatása. Az iskolai könyvtárak oktatási tevékenységét, mint alapfeladatot a közoktatás normatív dokumentumai szabályozzák. Általánosan megfigyelhető, hogy a könyvtárak (...) oktatási tevékenysége iránt egyre növekszik az igény. Az oktatási intézmény részeként a könyvtárnak mind szolgáltatásaival, mind az ismeretátadással azon készségek kialakítását kell támogatnia, melyek képessé tesznek:

- o az életen át tartó tanulásra
- o a közösség, a nemzet ügyeiben való felelős részvételre
- o a hivatás eredményes gyakorlására
- o a magánélet megfelelő megszervezésére." [19]

4. A foglalkozásokkal szembeni elvárások

4.1. A nemformális és az informális képzés jellemzői

A formális oktatási rendszer (iskolák, egyetemek, szakképzés) célja megadni a fiatalok számára azt az alapvető tudást, amit aztán felhasználhatnak társadalmi integrációjukhoz. Sok esetben azonban a formális oktatási rendszer különféle okok miatt nem gondoskodik az összes fiatal tanulási igényéről. Ezért kell elérhetővé tenni a személyes fejlődés más forrásait is. Ezek egyike lehet a nemformális pedagógia, különösen – de nem kizárólag – a hátrányos helyzetű fiatalok számára.

A nemformális pedagógia „cselekedve tanulás”-ként határozható meg. A tanulási módszertan lényege a tanulók és az általuk megtapasztalt konkrét helyzetek közötti interakció. Rendszerint nincsenek tanárok vagy előadók, akik a tudást a katedráról adnák át. Ehelyett a tanulók és a *facilitátorok* egy horizontális kapcsolatban, együttesen járulnak hozzá a tudás mélyítéséhez és a készségek fejlesztéséhez. Az oktató vagy facilitátor aktívan vagy kevésbé aktívan vesz részt a tanuló előnyére váló tanulási tapasztalatok létrehozásában. A különféle módszerek alkalmazásával – mint például a kortársnevelés, a projektszemléletű munka –, a mobilitási projektek segítségével lehetőség nyílik arra, hogy a nemformális pedagógia előnyeit a lehető legmagasabb szintre emeljük.

A nemformális és az informális tanulás között a különbség a következő: az informális tanulást spontánnak tekintjük, hiszen az a mindennapi életben zajlik. A nemformális tanulást azonban egy facilitátor, képző vagy ifjúságsegítő tervezi és gondolja át, aki a tanulási folyamat során végig támogatást is nyújt. A lényeges szempontokat az alábbi táblázatban összegzem:

	Formális oktatás: iskolai tanulmányok	Formális oktatás: szakképzés	Nemformális pedagógia/oktatás
Alkalmazott tanulási módszerek	Olyan tanulási módszerek, melyekben a tudás birtokosa és a tanulók között a kapcsolat vertikális.	Ahogy az iskolai tanulmányok esetén, úgy itt is vertikális a kapcsolat. A módszerek a gyakorlat szerint változnak. A gyakorlat ideje alatt vezető tanár nyújthat segítséget.	Interaktív kapcsolat a tanulók és a környezetük között: „cselekedve tanulás”. Itt gyakori a kortársnevelés és a tanácsadás.
Tartalom	Leginkább általános. Az oktatásért felelős szakminisztérium határozza meg.	Célja az alkalmazható készségek megszerzése. Az oktatásért felelős szakminisztérium határozza meg.	A tanuló választja meg. A tartalmat nem, csak a konkrét tapasztalatszerzést határozza meg.
Bizonyítvány	Rendszerint a tanulmányi időszak végén adják. Az oktatásért felelős szakminisztérium által meghatározott feltételeknek megfelelően állítják össze.	Rendszerint a képzés végén adják. A tudás és a gyakorlat értékelését a sikerességtől teszik függővé. Az oktatásért felelős szakminisztérium által meghatározott feltételeknek megfelelően állítják össze.	Jelenleg nem ad bizonyítványt, de az egyetemi tanulmányokban figyelembe vehető. (Pl. Finnország.)
Időtartam	Általában 6–18 éves korig: általános és középiskolai oktatás; 18 éves kor felett: maximum 10 évnyi (egyetemi/főiskolai) tanulmány	Rendszerint rövid: bizonyos országokban 14 éves korban kezdődik és a középiskolai képzéssel párhuzamosan maximum 4 évig tart; egyetemi tanulmányokat követően 2 vagy 3 évet vesz igénybe.	Élethosszig tartó tanulás
Erősségek	(Általában 16 éves korig.) Mindenki számára kötelező ahhoz, hogy alaptudást nyújtson. Az állami iskolákban gyakran szinte ingyenes. Hivatalos iskolai bizonyítványt ad.	Rövid ideig tart és a munkaerőpiacon közvetlenül felhasználható, alkalmazható készségeket nyújt. Hivatalos szakképesítési bizonyítványt ad.	Mindenki számára az élet minden pillanatában elérhető. A hátrányos helyzetű fiatalok esetében egy „második esély”.
Gyengeségek	Az iskolai bizonyítványok általánosak, és további szakirányú tanulmányoknak vagy képzéseknek kell követniük. Nem alkalmas mindenki számára. Nem elismert Európaszerte (nehézséget jelent a bizonyítványok elismertetése).	Gyakran nem a fiatalok választják, hanem a tanulmányaik során „előírják” a számukra. A munkaerő-piaci igények változhatnak, ami a képesítést használhatatlanná teheti. Nem elismert Európaszerte (nehézséget jelent a képesítés elismertetése más országokban).	Hivatalosan nem elismert.

Az informális képzés jelentheti az informális tanácsot/útmutatást/javaslatot, hogy az individuum számára világossá váljon, milyen képességeket, tudást, készséget kell megszereznie.

A társadalmi igazságosság szempontjából a végzettség (kvalifikáció) egy társadalmi találmány. A társadalom konstruálta, és a szelekció eszközeként működik – a kiterjesztésben és a kirekesztésben. Tulajdonosára jogokat ruház, státuszt ad és lehetőségeket nyit meg előtte. Ez alapvető kérdéseket vet fel. Miért kellene csak azok számára garantálni privilégiumokat akik tantermekben ülve tanultak, míg azokat, akik más módon szerzik meg tudásukat kizárjuk a juttatásokból? Hogyan lehetne ezt igazságossá tenni egy demokratikus társadalomban?

Európa alapvetően megváltozott politikailag és mobilitásában. Olyan politikai rezsimok, amelyek évtizedekig a helyükön voltak, megszűntek. A formális oktatás és tréning rendszer minősége megkérdőjeleződött az alacsony színvonal vagy a politikai befolyásoltsága miatt. A népesség mobilitása növekszik, a háborúk mindig erőteljes népmozgást generáltak Európában – de most ez békeidőben jelentkezik. Az Európai Közösség rugalmas, a szükségleteket egyfelől sztereotizálja, másrészt diverzifikál. Hogyan tudjuk fejleszteni a megegyezéseket, hogy a tudás és a képességek transzferje kultúrák között jól működjön? Hogyan tudjuk támogatni a mobilitást, és, hogy az emberek mobilizálják a tudásukat, ha a közegek, amiben érvényesülni kell, olyan különbözőek? A különféle tanulási típusok, foglalkozások formális értékelésének megváltoztatása segíthet.

A nemformális és az informális képzések elterjesztése mellett komoly gazdasági szempontok is szólnak:

- A munka világa gyorsabban változik, mint a formális oktatás módszerei és intézményrendszere. A munkahely olyan helyé lép elő, ahol a tudás nem csak jelentkezik, de termelődik is, a hely, ahol a készségeket nem csak használjuk, hanem újakat is tanulunk a gyakorlat során, amely mindinkább komplexé válik.
- Az oktatás és a képzés fontos a vállalatoknak és az egyes individuumoknak is. De a képzések drágák (direkt és indirekt képzési költségek!), minden módszer, amivel redukálhatjuk a költségeket, hasznos a munkaadónak és a munkavállalónak egyaránt.

Összegezve: a formális oktatásra való fókuszálás mintha akadálya lenne a szükséges tapasztalatok figyelembe vételének. Néhány ország (Dánia, Franciaország, Norvégia), különösen fontosnak tartja a formális oktatási és képzési rendszertől „független” validáció kérdését. Néhány, a nemformális és informális tanulás validációjával és tanúsításával kapcsolatos gyakorlat a „saját jogán” létezik és a saját szabályait, procedúráit és minőségbiztosítását követi (ISO, ECDL). De az informális képzés világa ma még feltáratlan, az értelmezéssel kapcsolatban is bizonytalanságok vannak. Az átképzési/felnőttképzési rendszerek működésével kapcsolatos költséghatékonysági elvárások is a hagyományos, iskolás jellegű csoportos képzés felé tolják el a napi működést.

4.2. Információs műveltséget fejlesztő foglalkozások a könyvtárban

A könyvtárakban egyaránt zajlanak formális és nemformális foglalkozások, és nem elhanyagolható az a szerep sem, amelyet a könyvtárosok – tudatosan, vagy anélkül – az informális képzések gyakorlása során betöltenek.

A könyvtári foglalkozásokat három csoportra oszthatjuk:

- o szaktárgyi (könyvtár-informatikai)
- o más tantárgyhoz/műveltségi területhez kapcsolódó
- o szabadidős

foglalkozások.

Mindhárom típusra sor kerülhet a formális és a nemformális képzés keretében is. A könyvtári foglalkozásokon szinte kivétel nélkül a nemformális pedagógia legfontosabb alapelvét, a "cselekedve tanulás"-t alkalmazzák a könyvtárosok. Ennek lényege a tanulók és az általuk megtapasztalt konkrét helyzetek közötti interakció. A könyvtáros a tanulókkal horizontális kapcsolatban van, együttesen járulnak hozzá a tudás mélyítéséhez és a készségek fejlesztéséhez.

A nemformális képzés keretében tartott könyvtári foglalkozások esetében nincs különbség az iskolai és a települési könyvtárak között. Jelenleg többnyire az infrastrukturális feltételek döntenek el, hogy egy adott település gyermekei mikor, milyen könyvtári foglalkozásokon vehetnek részt. Ha egy településen mindkét könyvtártípus jól működik, akkor - optimális esetben - jó munkakapcsolat alakul ki a közművelődési és az iskolai könyvtárosok között, és a foglalkozások tematikáját és módszereit is egyeztetik. A nemzetközi adatok szerint sincs ezen a téren általánosként megfogalmazható tendencia [20].

Mindhárom típusú - még a szabadidős - foglalkozások esetében is tisztában kell lennie a könyvtárosnak az életkori sajátosságoknak megfelelő tantervi követelményekkel, és elő kell segítenie a kulcskompetenciák fejlesztését. A kulcskompetenciák (részletesen lásd. a1.3. fejezetben):

1. Az anyanyelven folytatott kommunikáció
2. Idegen nyelveken folytatott kommunikáció
3. Matematikai kompetenciák és alapvető kompetenciák a természet- és műszaki tudományok terén
4. Digitális kompetencia
5. A tanulás elsajátítása
6. Szociális és állampolgári kompetencia
7. Kezdeményezőkészség és vállalkozói kompetencia
8. Kulturális tudatosság és kifejezőkészség

A NAT 2007-es módosítása a könyvtári informatikáról az alábbi követelményeket tartalmazza:

Ismerjék a diákok a könyvtárban való keresés módját, a keresést támogató eszközöket, a főbb dokumentumfajtaikat, valamint azok tanulásban betöltött szerepét, információs értékét. Sajátítsák el az adatgyűjtés, témafeldolgozás, forrásfelhasználás technológiáját, az interneten való keresés stratégiáját és alakuljon ki bennük a rendszerezett tudás megszerzésének,

átadásának képessége. Váljanak rendszeres könyvtárhasználóvá, tanulják meg az iskolai könyvtár, az Országos Dokumentum-ellátási rendszer, az elektronikus könyvtárak és a teljes könyvtári rendszer szolgáltatásainak igénybevételét, a könyvtári adatbázisok használatát. Ennek érdekében ismerjék az országos szakkönyvtárakat is.

A könyvtárhasználati ismeretek tanításának fejlesztési követelményei az alábbi műveltségterületeken jelennek meg:

- o Magyar nyelv és irodalom
- o Ember és társadalom
- o Ember a természetben
- o Földünk-környezetünk
- o Mozgóképkultúra és médiaismeret
- o Informatika

Az információs műveltség megszerzéséhez szükséges kompetenciák (ld. 16. oldal) közül a kiinduló pontot az alapkészségek (írás, olvasás, számolás - lásd. az. 1. sz. kulcskompetenciát, az anyanyelven folytatott kommunikációt) jelentik. A könyvtári foglalkozások kitüntetett témaköre az olvasásfejlesztés, az olvasás megszerettetése. De ez többnyire indirekt módon nyilvánul meg, az egyes témakörök valójában az élet bármely területéről származhatnak. Direkt módon olvasásfejlesztő foglalkozásokat általában akkor szerveznek a könyvtárosok, ha ez valamilyen országos, vagy regionális kampányhoz kapcsolódik, illetve valamilyen versenybe kapcsolódnak be a gyerekekkel. Ez esetben nagy segítséget jelent a média figyelemfelhívása, amely jelentős motivációt nyújt a résztvevők számára.

A könyvtár egyik legfontosabb alapfeladata az esélyegyenlőség megteremtésének segítése. Különösen fontos ez a hátrányos helyzetű rétegek esetében. A települési könyvtárak évtizedek óta már komoly tapasztalatokat szereztek ezen a területen. Suppné Tarnay Györgyi egy konferencia kapcsán foglalta össze a legkiválóbb kezdeményezéseket [21]:

- o dyslexiás tünetek enyhítése (óvodások és elsőosztályosok beszédképességének fejlesztése - Tapolca, városi könyvtár)
- o down kóros gyermekek klubja (szövegértési, helyesírási problémák kezelése, praktikus intelligencia fejlesztése - Debrecen, városi könyvtár)
- o értelmifogyatékos, illetve gyengénlátó gyermekek klubdelutánjai (olvasás motiválása, önálló ismeretszerzés elősegítése, a megélt kudarcok feloldása, pozitív élmények szerzése - Debrecen, megyei könyvtár gyermekkönyvtára)
- o siket gyermekek foglalkozásai (kapcsolatteremtési hajlandóság felkeltése, metakommunikációs technikák alkalmazása, szókincs gyarapítása - Kaposvár, megyei könyvtár)
- o magányos, deviáns gyermekek könyvtárba szoktatása (és: kapcsolatfelvétel a gyermekvédelmi szolgálattal - Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár)
- o deviáns csoportok "megszelídítése" (kötetlen beszélgetés, rendezvények szervezése - Szombathely, megyei könyvtár)
- o nemzeti kisebbségek könyvtári ellátása (az egyre csekélyebb számú friss dokumentumokról gyarapodási jegyzék kiadása, kapcsolatfelvétel a kisebbségi önkormányzatokkal és az anyanyelvet oktató iskolákkal, népművészeti kiállítások, anyanyelvi mesemondó verseny, előadás sorozatok a nemzetiség dalairól, táncairól hagyományairól - Békéscsaba, megyei könyvtár).

A könyvtárosok gyakran szerveznek országos, regionális, vagy éppen helyi akciókat, amelynek segítségével az olvasás és az információszerzés különböző módozataira hívják fel a

figyelmet. Pár évvel ezelőtt a világ számos országában hívták szavazni az olvasókat a *Nagy Könyv játékban* ("melyik az első 100 legjobb regény?"). Ez a program a média aktív közreműködésével különösen nagy figyelmet kapott. Ennél szerényebb, de éppoly hatásos programot indított nemrégiben a svéd Gyermekkönyvklub *Olvass hangosan!* címmel [22]. A szervezők meglepetten tapasztalták, hogy felhívásukra a várt kb. 100 helyett 1500 osztály jelentkezett. A Magyar Könyvtárostánárok Egyesülete is szervez rendszeresen (egyéni) versenyt 1993-tól. A *Bod Péter Könyvtárhasználati Versenyre* ma már évente közel 1000 tanuló jelentkezik.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár EU-s támogatással közel egy évig tartó komplex programot indított 2009 őszén, melynek keretében használóképző kurzusokat, online információkereső tanfolyamokat, hátrányos helyzetű fiatalok számára pedig olvasásfejlesztő tréningeket szerveznek; elindították a "Családi szombatok" rendezvénysorozatát, amely az értő olvasást helyezi a középpontba, és a "Klikkelj az olvasásra!" című olvasásnépszerűsítő kampányt. A Könyvtári és Informatikai Szövetség a '90-es évek eleje óta minden második évben megszervezi az "Könyvtárak összefogása a társadalomért" elnevezésű programsorozatát, amelyhez legutóbb négyszáz könyvtár több mint kétezer rendezvénnyel csatlakozott. 2008-ban az ifjú korosztályokra ("Országos Tini Könyvtári Napok"), 2009-ben a szépkorúakra ("Országos Nagy Könyvtári Napok") helyezték a hangsúlyt.

Fontos lehetőséget jelentenek az egyes kiemelkedő művészek, írók, tudósok stb. évfordulói alkalmából meghirdetett országos programsorozatok helyi rendezvényeinek megszervezése. Több évtizedes hagyománya van már a könyvtárosok által szervezett kézműves, zenei, művészeti stb. táboroknak, melyekben közös célkitűzés - az adott táborra jellemző tevékenység mellett - az olvasás megszerettetése. Természetesen idesorolandók a hagyományos olvasótáborok is. Ezekhez hasonló, és többnyire nálunk is adaptálható, jó külföldi példákat a következőket találtam:

Ausztria

A Graz-i Városi Könyvtár speciális programot indított "LABUKA – a könyvsziget" névvel. LABUKA az örömteli tanulás és felfedezés helyszíne gyerekek számára. Oktatók és nevelők különböző tanfolyamokat, workshopokat és különleges nyári programokat ajánlanak a tanulóknak. A programokon a részvétel ingyenes.
(<http://stadtbibliothek.graz.at/?ref-type=labuka>)

Belgium

Stichting Lezen Vlaanderen (Reading Foundation). Ez a szervezet a könyvtárakkal együttműködve kampányokkal és projektekkel pl. „Az ifjúsági könyv hete”, „Fahrenheit 451”, „Olvass másoknak hete”, stb. népszerűsíti az olvasást.
(<http://www.stichtinglezen.be>)

Dánia

Hybrid Learning Environment in Aarhus Public Libraries. A "Hibrid tanulási környezet" elnevezésű projekt azzal foglalkozott, mi a közkönyvtár új szerepe a tanulásban és a tudásalapú társadalomban. A projekt célja az volt, hogy segítségével kiderüljön, hogyan segítheti a könyvtár az állampolgárok tanulási és egyéb tevékenységeit egy demokratikus társadalomban. A központi gondolat szerint a könyvtárosok szerepében paradigmaváltás történt: a közkönyvtárnak már nem csupán az a feladata, hogy az információs forrásokat biztosítsa, hanem hogy aktívan részt vegyen az állampolgárok tanulási folyamataiban.
(http://presentations.aakb.dk/laering/html/in_english.html)

Finnország

YLE Teema – Ez a digitális TV csatorna kulturális, oktatási és tudományos programokat sugároz Finnországban. A műsorraletten különböző filmek, gondosan válogatott dokumentumfilmek, és híres európai drámák szerepelnek.
(<http://www.yle.fi/teema>)

Németország

Ifjúsági könyvtárak: a '90-es évek elején angolszász hatásra a Német Könyvtár Intézet ifjúsági projektkönyvtárakat hozott létre (Hamburg, Rostock). Ennek hatására a Bertelsmann Alapítvány támogatásával 2000-ben létrehozták az első önálló ifjúsági könyvtárat, és egyre több ifjúsági részleg alakul a többi könyvtárban is. Az EKZ (a német könyvtári berendezéseket forgalmazó vállalat) már forgalmaz kifejezetten ifjúsági könyvtárakba illő berendezéseket [23].

Portugália

ULISSES Programme: Developing Information Literacy Competencies in Lisbon Municipal Libraries Network – A program az IFLA irányelveire épül, IFLA International Federation of Library Associations- Guidelines on Information Literacy for Lifelong Learning (2006), és arra próbálja megteremteni a lehetőséget, hogy a felhasználók fejleszthessék kompetenciájukat az információs műveltség terén, nem iskolai keretek között. Az alapvető IKT-s ismeretek fejlesztése az egyik olyan tanulási terület, amelyet a ULISSES Program támogat.
(<http://blx.cm-lisboa.pt/gca/index.php?id=1225>)

Svédország

TUNE Project (Training of library users in a new Europe) – Ezt a projektet a Helsink-i közkönyvtár (Public Library of Helsingborg) dolgozta ki és szervezte két dán könyvtárral, a Castile-La Mancha-i regionális könyvtárral és a Randers-i közkönyvtárral együttműködésben. A projektet, amely a könyvtárhasználók digitális műveltségét kívánja fejleszteni, az EU Culture 2000 programja finanszírozta, és egy továbbfejlesztett változatát a Ljubljana-i városi könyvtárban is kipróbálták.
(az eredeti honlap <http://www.tune.eu.com> már nem érhető el, a programról a szlovén kulturális portálon találtam tájékoztatót: (<http://www.ccp.si/english/izpis.php?id=306>)

Egyesült Királyság

Idea Stores – Ez a projekt ötvözi a hagyományos könyvtári és információs szolgáltatásokat a legkiválóbb – az életen át tartó tanulást támogató – lehetőségekkel, kényelmes és barátságos környezetben. 900 tanfolyamot kínál az IKT-s oktatástól a gyermekgondozáson keresztül a nyelvtanfolyamokig, sőt olyan eseményeket is szervez, mint a kínai újév megünneplése, vagy az álláskereső klubja. (<http://www.ideastore.co.uk/en/home>)
The Roald Dahl Museum and Story Centre. Ezt a múzeumot és „mese központot” tartják Nagy-Britannia egyik legjobb innovatív projektjének. A projekt az alapvető tanulási készségek fejlesztését segíti, és nagyon jó példát mutat arra, milyen egy magas szinten kialakított tanulási környezet. (<http://www.roalddahl.com>)

Az információs műveltség megszerzése érdekében tartott könyvtári foglalkozások minden esetben komplexek, témakörükben, módszertanukban és a fejlesztendő kompetenciák vonatkozásában is. Alapvető jellemzőjük a törekvés a résztvevők motiváltságának megteremtésére. Tematikájukban minden esetben építenek a legfontosabb alapkészségekre

(írás, olvasás, számolás) gyakorlására, fejlesztésére, és ezt kiegészítik a vizuális formanyelv kezelésével, a kommunikációval (amely lehetővé teszi az információt nyújtó környezettel való állandó kapcsolatot) és a megszerzett információk helyes, céltudatos és rutinszerű feldolgozásával.

4.3. A foglalkozások célja, módszerei és eredményessége

A foglalkozások célja az információs műveltség megszerzésének elősegítése. A könyvtári foglalkozás - függetlenül annak konkrét tárgyától - segítse elő, hogy a tanuló

- o ismerje fel jelen társadalmunkban az információ jelentőségét, az időben szerzett, hiteles információ értékét, a információval való visszaélés veszélyét,
- o problémáját tudja pontosan megfogalmazni,
- o problémamegoldásához tudja pontosan megválasztani a megfelelő módszereket és eszközöket,
- o tudja megfogalmazni információs szükségleteit, és tudja megválasztani a megoldást jelentős forrásokat,
- o ismerje az információ gyűjtésével, tárolásával, közvetítésével, foglalkozó intézmények, adatbankok, információs központok, könyvtárak szerepét, jelentőségét,
- o sajátítsa el az önálló tájékozódás, ismeretszerzés alapjait, a megszerzett információit legyen képes értékelni és használni, váljék szokásává az erre való tudatos törekvés,
- o szerezzen tapasztalatokat a hagyományos és az új technológiákon alapuló informatikai eszközök és információhordozók használatában,
- o tudjon különbséget tenni, ill. kapcsolatot találni az információ különböző formái között
- o legyen képes együttműködni tanuló társaival az információ megszerzése, feldolgozása, és az új információk előállítása során.

A könyvtári foglalkozásokon nem merőben új, különleges metodikai eljárásokat kell alkalmazni, de ezek mégis sokban különböznek a formális pedagógia tanóráitól. Alapvetően meghatározó a könyvtáros személyisége, aki már eleve motivált az adott téma kiválasztásában és a formális pedagógiai foglalkozásokhoz képest sokkal szabadabban választhatja meg a könyvtári foglalkozás paramétereit.

A könyvtárban - az iskolához képest - egyébként is megváltozik az "óra" szerkezete. Az óra hagyományos ütemét újfajta aktivitás váltja fel. Az egyes témák kidolgozásakor a tanulók könyvekkel (vagy egyéb dokumentumokkal) végzett önálló tevékenysége kerül a középpontba: irányított, vagy részben irányított műveletekkel jutnak a kívánt ismerethez. A könyvtáros szerepe a folyamat szervezése és irányítása, a tanulók többféle forrásból származó ismeretanyagának összegyűjtése, összefoglalása. Ezek a feladatok újszerű óravezetést, rugalmas módszertani megoldásokat követelnek, a hagyományos tantárgyi célokról ezúttal a sokoldalú képességfejlesztés szempontjainak érvényesítésére helyeződik a hangsúly.

A tanulók is másként viszonyulnak az új szituációhoz. A könyvtárban "civil"-ként jelennek meg (még ha egy adott iskolai osztály is a látogató), ahol egy közpénzekből finanszírozott szolgáltatást vesznek igénybe. Bármilyen kicsik is a gyermekek (és tudatosan nem fogják fel ezt a helyzetet), a könyvtár színtere akkor is az állampolgári szocializáció egyik meghatározó elemévé válik.

A frontális óraszervezés tiszta formája könyvtárban alkalmazhatatlan. A tanulók önálló munkájára van szükség, keverve a csoportban végzendő feladatokkal. Leginkább a ma divatosnak számító kooperatív technikákat érdemes alkalmazni. Hangsúlyos az alapvető emberi értékekre figyelés (tolerancia, empátia, türelem, mások tisztelete, a másság elfogadása, humanizmus, esélyegyenlőség). Ezek megvalósítását segítik a sajátos pedagógiai értékek (integráció, szabad választás lehetősége, nyitottság biztosítása, segítőkészség, másokra figyelés, egymás értékeinek elismerése, együttműködési készség, alkotó részvétel, felelősségvállalás). Ezeket az értékorientációkat a tanulók a feladatok végzése során sajátítják el önálló és közös (csoportos) alkotások, feladatok, értékelések gyakorlásával. Mindezek során nagy szerepe van a problémamegoldásnak, együttműködésnek, kommunikációnak, tapasztalatcserének, a sokrétű és sokszínű értékelésnek, mint értékteremtő tevékenységnek.

A tevékenység-központú feldolgozásnak mindig van eredménye. Például: történelmi/társadalmi problémák vagy konfliktusok drámapedagógiai megjelenítése, figyelemfelhívó plakát vagy ismereteket megjelenítő poszter készítése, makettépítés, esetleg számítógépes power-point bemutató készítése, egymás számára feladatlapok összeállítása, újság/brosúra szerkesztése, nagyobb projekt (előadás, kiállítás stb.) előkészítése és lebonyolítása stb. A tevékenység soha nem öncél, s mégcsak nem is pusztán a tudás közvetítésének eszköze. A tevékenységnek eredménye van; elkészül valami (műalkotás, taneszköz, információforrás stb.), ami gazdagítja a közösséget.

A könyvtári foglalkozások esetében olyan témát kell választani, amelyikben a résztvevők szabadjára engedhetik fantáziájukat, érdekli őket aktualitása, vagy "kiélhetik" kreativitásukat a felvetett kérdés kapcsán. Testhez álló, egyéni feladatokon keresztül könnyebb a megfelelő téma kiválasztása. A választásnál célszerű olyan témát keresni, mely több szempontból és többféle segédleten keresztül is megközelíthető, hogy szemléltesse a könyvtári lehetőségek sokféleségét, és teret adjon az egyéni utak választásához.

Az eredményesség feltételei: a szövegfeldolgozási készség fejlesztése és a könyvek használatának gyakoroltatása elengedhetetlen feltétele, de egyben eszköze is valamennyi tantárgy/műveltség terület - így az információs műveltség - önálló, teljesítőképessé elsajátításának. Ehhez szükség van a könyvtárra, mely nem más, mint az egyetemes ismerethordozók, könyvek és egyéb dokumentumok (beleértve az elektronikus dokumentumokat is!) rendezett eszköztára. A könyvtárhasználat végső célja mindig az, hogy a megfelelő információt megtaláljuk egy új ismeret elsajátítása céljából.

A nemformális képzés keretében megvalósuló könyvtári foglalkozások számos eredménnyel zárulhatnak. Ezek közül a leggyakoribbak lehetnek a következők:

- o nő az értő olvasási készséggel rendelkezők száma
- o nő a tudatos információt használók száma
- o a tanulók megtanulják az információs technikai eszközök kezelését "idegen" környezetben is
- o fejlődnek a szociális és állampolgári kompetenciák

- o a közösségi kapcsolatok, összetartozás érzése erősebbé válik
- o a közösségi együttéléshez szükséges magatartás és viselkedésformák pozitív irányban változnak
- o a hátrányos helyzetű gyermekek (és felnőttek) esélyegyenlősége javul, növekszik a társak empátiája
- o megtanulják a szabadidő hasznos eltöltésének új lehetőségét.

Felhasznált irodalom, jegyzetek

1. **Recommendation** of European Parliament and of the council on key competences for lifelong learning = Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról (2006/962/EK, L 394/10)
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF>
[2010.01.21.]
2. **Council** Resolution of 27 June 2002 on lifelong learning (2002/C 163/01)
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2002:163:0001:0003:EN:PDF>
[2010.01.21.]
3. Az **európai** oktatási és képzési rendszerek célkitűzéseikhez kapcsolódó részletes munkaprogram (Oktatás és képzés munkaprogram 2010) (6365/02 EDUC 27)
<http://www.okm.gov.hu/letolt/eu/munkaprogram.pdf>
[2010.01.26.]
4. **Key** competences for lifelong learning European Reference Framework = Kulcskompetenciák az egész életen át tartó tanuláshoz – Európai referenciakeret. Az Európai Parlament és Tanács 2006/962/EK sz., az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról szóló ajánlásának melléklete
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF>
[2010.01.21.]
5. **Key** competences for a changing world. Draft 2010 joint progress report of the Council and the Commission on the implementation of the “Education & Training 2010 work programme” = Kulcskompetenciák a változó világban : A Tanács és a Bizottság 2010. évi közös időközi jelentése az „Oktatás és képzés 2010” munkaprogram megvalósításáról (COM(2009)640. 2009.11.25.)
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0640:FIN:EN:PDF>
[2010.01.26.]
6. **Council** conclusions of 12 May 2009 on a strategic framework for European cooperation in education and training (‘ET 2020’) (2009/C 119/02)
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:119:0002:0010:en:PDF>
[2009.01.26.]
7. **Humánerőforrás-fejlesztési** Operatív Program 2004-2006
<http://hepih.nfu.hu/page.php?MenuID=11> [2010.01.20.]
8. **Tájékoztató** a Nemzeti Fejlesztési Terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Programjának központi programja keretében kifejlesztett kompetencia alapú oktatási programok kiadásáról
<http://www.okm.gov.hu/kozoktatas/2007/nemzeti-fejlesztési> [2010.01.20.]
9. A képességfejlesztő, kompetencia alapú oktatás:
39/G. § (1) A képességfejlesztő, kompetencia alapú oktatás keretében az 1. § (1) bekezdésének b)–d) és f) pontjaiban felsorolt iskola az előírt tananyagot a műveltségi területeket követő szerkezetben közvetíti, építve a tanulók együttműködési készségére és akaratára, középpontba helyezve a tanulók tudásának, képességének, személyiségének fejlesztését.
(2) A képességfejlesztő, kompetencia alapú oktatás megszervezését az oktatási és kulturális miniszter által kiadott képességfejlesztő, kompetencia alapú oktatási programok (a továbbiakban: képességfejlesztő program) segítik, amelyeket az érintett iskolának alkalmaznia kell.
(3) Az oktatási és kulturális miniszter a képességfejlesztő program kiadása előtt beszerzi az Országos Köznevelési Tanács véleményét. Az Országos Köznevelési Tanács abban a kérdésben foglal állást, hogy a képességfejlesztő program pedagógiai, tartalmi és logikai szempontból egységes-e. Az oktatási és kulturális miniszter a kiadott képességfejlesztő programhoz való hozzáférés lehetőségét és feltételeit az Oktatási és Kulturális Minisztérium honlapján közzéteszi.
in.: A **nevelési-oktatási** intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet
<http://www.magyarorszag.hu> [2010.01.27.]
10. **Karvalics** László, Z.: Az információs írástudástól az Internetig. In. Educatio, 1997. 4., p. 681–698.
11. **Frank** Róza: Kompetenciafejlesztés az információs társadalomban. Tudományos műszaki tájékoztatás, 2006. 9., p. 391–401.
12. **Koltay** Tibor: Innovációs műveltség: pedagógiai forradalom a könyvtárban? Könyvtári figyelő, 2007. 2., p. 278–287.

13. lásd. www.ala.org
14. **Információs** hatalom : partnerkapcsolatok építése a tanuláshoz : tömörítvény /szerk. Csík Tibor. In. Könyv és Nevelés, 2008. 4., p. 42–85.; idézet: 44. p.
15. **Information** power : Building partnerships for learning. Chicago : ALA, 1998.
16. Information literacy Standards for student learning : Standards and Indicators.
http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/aasl/guidelinesandstandards/informationpower/InformationLiteracyStandards_final.pdf
[2010.01.23.]
17. The IFLA/UNESCO school library manifesto
<http://archive.ifla.org/VII/s11/pubs/manifest.htm>
[2010.01.23.]
18. The IFLA/UNESCO school library guidelines
<http://archive.ifla.org/VII/s11/pubs/school-guidelines.htm>
[2010.01.23.]
19. **Csík Tibor:** Iskolai könyvtár, esélyek és egyenlőség = Elektronikus Könyv és Nevelés, 2005. 2. sz.
http://www.tanszertar.hu/eken/2005_02/csik.htm [2010.01.26.]
20. **Nagy-Britanniában** az 1980-as évekre felmérésekkel igazolták, hogy az önálló tanulás módszertani, könyvtárhasználati órák nem elég hatékonyak, és idővel eltűnnek a tanmenetekből, a központi dokumentumok előírásai ellenére is.
Dániában viszont nagyon fejlett az iskolakönyvtári hálózat. A népiskolai könyvtárakról szóló 1984-es miniszteri rendeletnek a hatására a legkisebb iskolában is működik könyvtár (az összes könyvtár 28%-a ún. kettős funkciójú könyvtár). 2000 iskolában átlag 2 könyvtáros dolgozik. A könyvtárak alapterülete 240-250 m². Az egyetlen európai ország, ahol a gyermekek olvasási kedve nőtt az elmúlt 20 évben. Átlagosan 56 könyvet olvasnak évente, míg nálunk ez a szám: 9.
Finnországban a tanulók 90%-a könyvtári tag, amely jelzi, hogy feladataik megoldásához rendszeresen igénybe veszik a könyvtárak szolgáltatásait.
Az USA iskolai könyvtárai az iskola középpontjába épültek, a tanulók 25%-át be tudja fogadni egyszerre. Elsősorban a helyben használatot biztosítja. Gyűjteményük 30-40%-a nem hagyományos dokumentum. Az ország főállású könyvtárosainak 48%-a iskolai könyvtárakban dolgozik.
Németországban az iskolai könyvtárak a közkönyvtárakhoz kapcsolódva látják el feladataikat. Gyakoriak a kettős funkciójú könyvtárak. Nincs jogszabály, de az 1987-es felmérés alapján az iskolák 10%-a nem rendelkezett könyvtárral.
Franciaországban információs és dokumentációs központnak nevezik az „iskolai könyvtárakat” mivel gyűjteményeikben többnyire a nevelői tevékenységhez szükséges és általában központilag kibocsátott dokumentumokat tartalmaznak.
21. **Suppné Tarnay Györgyi:** Hátrányos helyzetű gyermekek a könyvtárban = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1998. augusztus, p. 12-17.
22. Olvass hangosan! : a svéd Gyermekkönyvklub felhívása
<http://www.melissaofficinalis.blogspot.com>
[2010.01.24.]
23. **Tóth Viktória:** Az ifjúság könyvtárhasználatra nevelésének új megközelítései Németországban = Iskolakönyvtáros, 2009. 1. p. 17-19.